

המקור הנטוי 'לאמר'

עיון תחבירי, סמנטי ופרגמטי בלשון המקרא

פנינה טרומר

המקור הנטוי לאמר מופיע בלשון המקרא מאות פעמים ובכולן הוא מושלם במשפט תוכן בדיבור ישיר.

ההופעה העקבית של הדיבור הישיר אחרי לאמר היא שנתנה פתח להסבר המקובל, שמלה זו מופיעה לפני דיבור ישיר באותם תנאים תחביריים שמופיע בהם סימן הפיסוק נקודתיים בספרות הכתובה בת-ימינו ובספרות האירופית המודרנית.¹ הסבר אחר, המקובל במילונים ללשון העברית תופס את לאמר כנושא משמעות מעין: **כדברים האלה**.² בעיוננו זה אנו מבקשים להראות, שלאמר ממש מהות סמנטית ופרגמטית, כך שאין הוא בבחינת סימן פיסוק גרידא. גם תפיסתו במשמעות **כדברים האלה** נמצאת נסותרת באותם פסוקים, שמופיעים בהם שני הביטויים גם יחד, היינו, לאמר בסמוך לכדברים האלה.³ תפיסת לאמר כתמורה לנקודתיים עשויה היתה לספקנו, אילו כל היקרויותיו היו קשורות בפועלי אמירה מפורשים לפניו, המצריכים משפט תוכן אחריהם. אולם בדיקה שיטתית של כל הפסוקים, שלאמר מופיעה בהם, העלתה, שהפעלים המפורשים, המקדימים אותו, אינם בהכרח ממשפחת פועלי האמירה.

צעדנו הראשון היה אפוא מיון ההיקרויות של לאמר לשתי קבוצות עיקריות:

I. לאמר אחרי פעלים מפורשים שאינם ממשפחת האמירה, ושאינם מצריכים משפט תוכן אחריהם.

II. לאמר אחרי פעלים מפורשים ממשפחת האמירה.

גם בלי בדיקה שיטתית היה הגיוני לטעון שלאמר בסמוך לפועלי קבוצה I, מקנה לדגם המורחב (הבלתי צפוי) שלהם את המרכיב הסמנטי של 'אמירה', המחייב אחריו משפט תוכן. נראה להלן, שבדיקה יסודית של יחסי הפועל המפורש ולאמר הסמוך אליו מעלה

1. כך, למשל, במילונו של באומגרטנר (W. Baumgartner, Hebräisches und Aramäisches Lexicon zum Alten Testament, I. Leiden 1967, p.64): 'לאמר' bedeutet off nich mehr als unseren H. Bauer – P. Doppelpunkt d. Atempause vor d. direkten Rede'.
Leander, *Historische Grammatik der Hebräischen Sprache des Alten Testamentes* Hildesheim 1965 (= Halle 1922), p. 370q.

2. כך במילוניהם של בן יהודה ואבן-שושן.

3. למשל, 'דברתי ככל הדברים האלה לאמר הביאו את צואריכם בעל מלך בבל' (יר' כו, יב), ועוד כיוצא בזה.

אפשרויות ניתוח נוספות באשר למעמדו של **לאמר** בהם. מכל מקום, כל הניתוחים יובילונו למסקנה ההגיונית, **שלאמר** בסמוך לפעלים, שאינם מצריכי תוכן, אינו תמורה לנקודתיים, וגם אינו נושא משמעות של **כדברים האלה**.

וכך, גם בלי בדיקה שיטתית, היה הגיוני לטעון, **שלאמר** בסמוך לפועל **אמירה**, בעיקר בסמוך לפועל **אמר**, משמש לשם חיזוקו של הפועל המפורש,⁴ על דרך שימוש של המקור המוחלט על יד פועל מפורש גזור משורשו, כפי שניתן למצוא אף אצל הפועל **אמר**: 'אמרים אָמור למנאצי' (יר' כג; יז).

שוב, בדיקה יסודית של כל ההיקרויות הרלוונטיות, ובחינתן לאור 'תאוריית פעולות הדיבור' ('Speech Acts Theory') תובילנו למסקנה, שהצהרנו עליה כמטרת עיוננו, שלפחות שימוש הראשוני של **לאמר** אינו כנקודתיים.

נפתח בדיון בפועלי קבוצה I: בקבוצה זו כללנו היקרויות של **לאמר** בסמוך לפעלים מפורשים הטרוגניים מבחינה סמנטית, והן יוצגו להלן במיון פנימי בהתאם ליחסי הפועל המפורש ו**לאמר** הסמוך אליו.

I. א.

- (1) וישבו המלאכים אל יעקב **לאמר** באנו אל אחיך עשו (בר' לב, ו)
- (2) ויבאו כל מצרים אל יוסף **לאמר** הבה לנו לחם (בר' מז, טו)
- (3) ותעמדנה לפני משה... פתח אהל מועד **לאמר** אבינו מת במדבר... (כמד' כז, ב-ג)
- (4) ותקרבנה לפני אלעזר הכהן... **לאמר** ה' צוה את משה לתת לנו נחלה בתוך אחינו (יהו' יז, ד)
- (5) ויקם כל העם כאיש אחד **לאמר** לא נלך איש לאהלו (שופ' כ, ח)
- (6) ויעלו זפים אל שאול הגבעתה **לאמר** הלוא דוד מסתתר עמנו במצדות בחרשה בגבעת החכילה (שמ"א כג, יט)
- (7) ויתן לה המלך סריס אחד **לאמר** השיב את כל אשר לה (מל"ב ח, ו)
- (8) יתנו אתו אל יודע הספר **לאמר** קרא גא זה (יש' כט, יא)
- (9) וככלות אלה נגשו אלי השרים **לאמר** לא נבדלו העם ישראל... מעמי הארצות (עז' ט, א)

לפנינו היקרויות של **לאמר** בסמוך לפעלים לוקטיביים או דאטיביים, שבביצועיהם התחביריים אין האלמנטים מקור נטוי ומשפט תוכן חיוניים. ברור אפוא שהמשפט המשלים בדיבור ישיר אינו מושאם של הפעלים הללו, אלא משלימו של פועל אמירה, הבא לידי

4. ראה ספר השרשים רד"ק בערך 'אמר': "אמר אָמר אלי לאמר" הוא כפל המקור על הפועל לחזק הדבר ובבאו אחרון יותר וכן "אמרים אמור למנאצי". וכך, טור סיני (הלשון והספר, א, ירושלים תש"ח, עמ' 298). טור סיני מוסיף, שבמשך הזמן, אחרי שנותקה ונתרחקה **לאמר** מן הפועל **אמר**, בעקבות חלקי משפט שונים שנכנסו ביניהם, לא ראו בה אלא מלה הפותחת את הדיבור והתחילו להשתמש בה גם אחרי פועלי דיבור ואמירה אחרים. אחרת דעת קדרי (מ"צ קדרי, לתחביר המקורי הנטוי בלשון המקרא, ספר סגל, ירושלים תשכ"ה, עמ' 220-233) – יש אפשרויות שונות לפרש את **לאמר** כביטוי אדורביאלי.

ביטוי בצורת המקור הנטוי **לאמר**. (אך ראה להלן גם אפשרות ניתוח אחרת.) כאשר למעמדו התחבירי של **לאמר** ביחס לפועל המפורש שלפניו ניתן אולי ללמוד מתוך הקבלת הפסוקים שלעיל לפסוקים הבאים:

- (10) **מהרו ועלו אל אבי ואמרתם** אליו כה אמר בנך (בר' מה, ט)
 (11) **ויבאו** אליו בשנה השנית **ויאמרו** לו לא נכחד מאדני כי אם תם הכסף (בר' מז, יח)
 (12) **ויבא** משה ואהרן אל פרעה **ויאמרו** אליו כה אמר ה' (שמ' י, ג)
 (13) **ויקהל** העם על אהרן **ויאמרו** אליו קום עשה לנו אלהים (שמ' לב, א)
 (14) **וישב** משה אל ה' **ויאמר** אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שמ' לב, לא)
 (15) **ויקרבו** לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא **ויאמרו** האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם (במ' ט, ו-ז)

לפי ההקבלה הזאת ייתכן להסביר את הדגם: צ"ש₁ פועל מפורש + אל + צ"ש₂ + **לאמר** כאלטרנטיבה סגנונית של: צ"ש₁ פועל מפורש + אל + צ"ש₂ + **ויאמר** + צ"ש₂. כלומר: המקור הנטוי **לאמר** בא במעמד של הפועל המפורש **אמר**, המתקשר בקשר של איחוי אל הפועל המפורש שלפניו. בביצוע, שבו **אמר** בא כפועל מפורש, מופיע מפורשות לפני משפט התוכן צירוף שמני המסמן את 'מקבל האמירה'. בביצוע עם **לאמר** אין מופיע המשלים השמני הזה בצורה מפורשת אחרי **לאמר**, אך הוא קיים במשפט כמשלימו של הפועל המפורש המקדים.

ואולם, בדיקתנו העלתה מספר פסוקים העשויים להעלות את הסברה, שהמקור הנטוי **לאמר**, הבא בפסוקים 1-9 שלעיל, אינו בא במקום פועל האמירה, שכן המקור הנטוי **לאמר** בא בלשון המקרא בנוסף על פועל האמירה (דיון מפורט ראה להלן) – **לאמר** בסמוך לפועלי אמירה):

- (16) **ויבאו** ארץ כנען אל יעקב אביהם **ויגדו** לו **לאמר** עוד יוסף חי (בר' מה, כה-כו)
 (17) **ויבאו** כל החכמים... **ויאמרו** אל משה **לאמר** מרבים העם להביא (שמ' לו, ד-ה)
 (18) **ויבאו** כל שבטי ישראל אל דוד חברונה **ויאמרו** **לאמר** הננו עצמך ובשרך (שמ"ב ה, א)

אפשרות ניתוח שונה מזו שהוצגה לעיל מעלה את הסברה, של**לאמר** משמש בפסוקים 1-9 כתיאור תכלית של הפעולה העיקרית, המסומנת בפועל המפורש שלפניו, כאילו היה כתוב:

- (א1) **וישבו** המלאכים אל יעקב **כדי לאמר** לו
 כפי שננתח בד"כ מקור נטוי אחר (שאינו **לאמר**) בסמוך לפועל לוקטיבי או דאטיבי, כמו, למשל, בפסוקים:

- (19) **ויגשו** לשבד הדלת (בר' יט, ט)
 (20) **באת** אלי להזכיר את עוני (מל"א יז, יח)
 (21) **ובא** אל הנביא **לדרש** לו בי (יח' יד, ז)

בהצעות הניתוח שלעיל ראינו בפועל המפורש, שהקדים את **לאמר**, פועל עצמאי, המשמש כגרעין הנשואי של המשפט. להלן נציג הצעת ניתוח, הרואה בדגם פועל לוקטיבי + **לאמר**, צירוף נשואי אדוורביאלי, שגרעינו הוא המקור הנטוי **לאמר**, והפועל המפורש שלפניו אינו אלא תיאורו. אפשרות כזו עולה, אם נשווה את הפסוקים 1-9 לפסוק הבא:

- (22) **בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו (תה' נד, ב)**
 שאינו אלא פרפרזה של פסוק 6 שלעיל.
 ושם קרובים לאינטרפרטציה זו גם הפסוקים הבאים:
- (23) **והשתחוּו לי לאמר צא אתה וכל העם (שמ' יא, ח)⁵ (= אמרו כשהם משתחוים)**
- (24) **והנה אחז בקרנות המזבח לאמר ישבע לי כיום המלך שלמה (מל"א א, נא) (=**
 אמר כשהוא אוחז)
- (25) **ויתפשו אתו הכהנים והנבאים וכל העם לאמר מות תמות (יר' חו, ח) (=**
בתפשם אותו אמרו...)
- (26) **והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם (זכ' ח, כג)**
 במסגרת הדיון בלאמר בסמוך לפעלים לוקטיביים ראוי לעיון מיוחד לאמר בסמוך
 לשלח:
- (29) **ה' אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי (שמ' ז, טז)**
- (30) **וישלח ישראל מלאכים אל סיתן מלך האמרי לאמר אעברה בארצך... (במ' כא,**
כא-כב)
- (31) **וישלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון לאמר מה לי ולך כי באת אלי (שופ'**
יא, יב)
- פסוקים 29-31 דומים לפסוקים 1-9 בכך שהפועל המפורש שבהם (שלח) אינו מצריך
 משפט תוכן משלים, ובכך שאחד המשלימים השמניים שלו הוא גם המשלים השמני
 המוצרך של לאמר. המאפיין את הפסוקים 29-31 הוא מבנהו התחבירי של שלח - שלח
 מצריך אחריו בנוסף למשלימים השמניים גם מקור נטוי, כמו, למשל, בפסוק:
 (32) **ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להודות לפניו גשנה (בר' מו, כח)**
 לפיכך, ייתפס המקור הנטוי לאמר בפסוקים 29-31 כמשלימו המוצרך של שלח,
 ומשפט התוכן, הבא בפסוקים אלה, אינו אלא משלימו המוצרך של לאמר.
 אך, כפי שהצענו לעיל לגבי הפסוקים 1-9, קיימת גם אפשרות ניתוח, שלפיה המקור
 הנטוי לאמר בא בנוסף לפועל אמירה המוצרך בדגם התחבירי, כך שפסוק 30, למשל, אינו
 אלא קיצורו של:
- (30א) **וישלח ישראל מלאכים אל סיתן מלך האמרי לומר לו לאמר: אעברה בארצך**
ואמנם בדיקתנו העלתה פסוקים בדגם מפורש כזה:
- (33) **וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה... לקרא לו לאמר הנה עם יצא**
ממצרים... ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה (במ' כב, ה-ו)
- (34) **וישלח בית-אל שראצר ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני ה' לאמר אל הכהנים**
אשר לבית ה' צבאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחדש החמשי... (זכ' ז, ב-ג)
5. באשר לפסוקים 23-26 תיתכן גם אפשרות הניתוח הראשונה שהועלתה לעיל, לפיה לאמר בא
 במקומו פועל המפורש אמר, המתקשר לפועל המפורש המקדימו בקשר של איחוי, כמו היה
 כתוב: ויתפשו את... ויאמרו.
- ואמנם לפסוק 23 נמצאו פסוקים מקבילים בביצוע האלטרנטיבי המוצע:
- (27) **ויקד האיש וישתחו לה' ויאמר ברוך ה'... (בר' כד, כו-כו)**
- (28) **וישתחו למלך לאפיו ארצה ויאמר ברוך ה' אלהיך (שמ"ב יח, כח)**

I. ב.

- (35) כי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום (בר' כו, ז)
- (36) ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו (בר' מב, כח)
- (37) ויקצף על אלעזר... לאמר מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש (וי' י, טז-יז)
- (38) ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני (שמ"א י, ב)
- (39) אל ישם אדני המלך אל לבו דבר לאמר כל בני המלך מתו (שמ"ב יג, לג)
- המשותף להיקרויותיה של לאמר בתת-קבוצה (ב) הוא הופעתה בסמוך לפועל ממשפחת פועלי הרגש או ממשפחת הפעלים המודאליים. הפועל המפורש ולאמר שאחריו נתפסים יחד כצירוף נשואי אדורביאלי או מודאלי שלאמר הוא גרעינו. דהיינו, את פסוק 36 נפרש על-פי תפיסתנו כ-
- (36א) אמרו איש אל אחיו בתרדה.
- הצירוף 'איש אל אחיו', הבא בפסוק זה בסמוך לפועל 'ויחרדו', אינו משלימו הצפוי של פועל זה, שהרי חרד מופיע במקרא בתבנית של פועל עומד, כמו למשל:
- (40) ויהי קלת וברקים... ויחרד כל העם אשר במחנה (שמ' יט, טז)
- (41) ותהי חרדה במחנה... המצב והמשחית חרדו גם המה (שמ"א יד, טו)
- (42) וירא שאול את מחנה פלישתים וירא ויחרד לבו מאד (שמ"א כח, ה)
- הצירוף "איש אל אחיו" אינו אלא השלמה המוצרכת של פועל האמירה שלאמר בא לממש.
- בדרך דומה נפרש את פסוק (38) כ-
- (38א) אמר בדאגה מה אעשה לבני.
- את פסוק (37) כ-
- (37א) אמר בכעס מדוע לא אכלתם... .
- את פסוק (39) כ-
- (39א) אל תאמר בכאב לב כל בני המלך מתו.
- בפסוק 35 יתפרשו הפועל ירא ולאמר הסמוך לו כצירוף מודאלי שלאמר הוא גרעינו.

I. ג.

- (43) ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן (בר' יח, יב)
- (44) ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים (במ' יא, יב)
- (45) כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה (במ' יא, יג)
- (46) כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר (במ' יא, יח)
- הפעלים צחק ובכה כשלעצמם, ללא תיווך לאמר, אינם פועלי 'אמירה', ועל כך ילמדונו הפסוקים הבאים:
- (47) ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה, ויאמר לא כי צחקת (בר' יח, טו)
- (48) ויפל על צוארי בנימן אחיו ויבך ובנימן בכה על צואריו (בר' מה, יד)
- (49) ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה (שמ' ב, ו)
- (50) והנה בני המלך באו וישאו קולם ויבכו וגם המלך ועבדיו בכו בכי גדול מאד (שמ"ב יג, לו)

בפסוקים 47–50 מופיעים הפעלים **צחק** ו**בכה** כפעלים עומדים, שאינם מצריכים השלמת תוכן. המקור הנטוי **לאמר** המצטרף לפעלים הללו בפסוקים 43–46 שלעיל הוא המספק את מרכיב ה'אמירה' המצריך את משפט התוכן המופיע בכל-אחד מהפסוקים הללו. על-פי תפיסתנו יתפרשו הפועל המפורש ו**לאמר** הסמוך אליו בפסוקים 43–46 כצירוף נשואי אדוורביאלי **שלאמר** הוא גרעינו. דהיינו, פסוק 43 יתפרש כ־

(43א) שרה אמרה (תוך כדי השמעת קול צחוק)...

ופסוק 45 יתפרש כ־

(45א) כי יאמרו (תוך כדי השמעת קול בכי)...

אינטרפרטציה זו עשויה למצוא לה חיזוק בפסוק:

(51) ... ויעל על עלית השער ויבך וכה אמר בלכתו בני אבשלום בני בני אבשלום מי

יתן מותי אני תחתיך... (שמ"ב יט, א)

פירוש דומה לפירוש שהצענו לפסוקים 43–46 שלעיל אנו מציעים לגבי **צעק לאמר**

שבפסוקים האלה:

(52) על כן הם **צעקים לאמר** נלכה נזבחה לאלהינו (שמ' ה, ח) = אומרים בצעקה)

(53) ויצעקו אל פרעה **לאמר** למה תעשה כה לעבדיך (שמ' ה, טו)

(54) ויזעקו בני ישראל אל ה' **לאמר** חטאנו לך (שופ' י, י)

I. ד.

(55) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית **לאמר** לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בר' טו,

יח)

(56) ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק **לאמר** לנו המים (בר' כו, כ)

(57) אחינו המסו את לבבנו **לאמר** עם גדול ורם ממנו (דב' א, כח)

(58) וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש **לאמר** לכו ראו את

הארץ (יהו' ב, א)

(59) דמיתם אתנו **לאמר** רחוקים אנחנו מכם (יהו' ט, כב)

(60) גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' **לאמר** לך עבד אלהים אחרים (שמ"א כו, יט)

(61) ולא עצבו אביו מימיו **לאמר** מדוע ככה עשית (מל"א א, ו)

(62) וידפאו את שבר עמי... **לאמר** שלום שלום (יר' ו, יד)

(63) והלויים מתשים לכל העם **לאמר** הסו כי היום קדש ואל תעצבו (נחמ' ח, יא)

המשותף לפעלים ההטרוגניים סמנטית בתת-קבוצה ד שלעיל הוא שבהגדרתם הסמנטית

הבסיסית אין מרכיב 'אמירה', אבל בניתוח פרגמטי שלהם ה'אמירה' היא אחת הדרכים,

שבאמצעותה מתבצעת הפעולה המסומנת בהם. דהיינו, **לאמר** ומשפט התוכן שאחריו הם

בבחינת מימוש הפרופורזיציה הגורמת⁶ האינסטרומנטלית שבהגדרתם.

נדגים את דברינו:

ניתוחו הסמנטי של פסוק 57 יהא מעין:

6. ראה א' רובינשטיין, 'גרימה בגרימה', בלשנות עברית חפשית, 18 (1981), עמ' 63–68.

אחינו גרמו (התהווה (לבבנו נמס))

בניתוח פרגמטי ה'גרימה' עשויה להיות בדרך של אמירת דברים מאיימים, וכך אמנם בפסוק הנדון:

אחינו גרמו [בכך שאמרו לנו "עם גדול ורם ממנו"] התהווה (לבבנו נמס).

וכך, ניתוחו הסמנטי של פסוק 63 יהא מעין:

הלויים גורמים (מתהווה (העם שותקים))

בניתוח פרגמטי גרימת שתיקה יכולה להיעשות בתנועות או באמירה. הרחבת הדגם התחבירי של הפועל באמצעות לאמר ומשפט תוכן בדיבור ישיר מלמדת שהיתה גרימת שתיקה באמצעות האמירה 'הסו'.

הפועל שלח בפסוק 58 מושלם במשפט תוכן, המופנה אל זה שנשלח לפעול, ותוכנו של משפט התוכן אכן מלמד, כי השליחה נתבצעה למעשה באמצעות האמירה 'לכו...'⁷. צירפנו לתת-קבוצה ד גם את היקרויות 56, 59 של הפעלים רב ורימה, שהתלבטנו לגביהם אם קיים מרכיב 'אמירה' בהגדרתם הבסיסית.

רוב התקריות המקראיות של הפועל רב מלמדות על היותו פועל הדדי בעל משלים שמני, המסמן את האובייקט האחר הנוטל חלק בריב. כמו, למשל, בפסוקים:

(64) הרוב רב עם ישראל אם נלחם בם (שופ' יא, כה)

(65) אל תריב עם אדם חנם (מש' ג, ל)

פסוק מקראי אחד עשוי אולי ללמדנו כי רב פירושו 'החליף דברים קשים עם זולתו':

(66) ויאמרו אליו איש אפרים מה הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו כי הלכת

להלחם במדין ויריבון אתו בחזקה (שופ' ח, א)

ניתן לתפוס את הסיפא של הפסוק כתמורה מפרשת של הרישא, ובכך מקביל 'ויריבון אתו' ל'ויאמרו אליו'. הצירוף השמני המשלים 'בחזקה' עשוי להיתפס כתיאור האמירה, מעין: 'השיבו לו דברים קשים'. ואכן התרגום הארמי מתרגם כאן: 'וְדִינִין עֲמִיה בְּתִקּוּף'. ברם, פסוק מקראי אחר מובילנו למסקנה שונה, ולפיה קשור הפועל רב בחילופי מהלומות ולא דווקא בחילופי דברים:

(67) וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו (שמ' כא, יח)

גם כאן ניתן לתפוס את הסיפא כתמורה מפרשת על הרישא, מה שמלמד, שאין רב קשור לאמירה דווקא. מכל מקום, צירופו של לאמר ל'ויריבו' בפסוק 56 מלמדנו כי בנסיבות המתוארות התבצעה המריבה באמצעות אמירת דברים.

וכך, בלשון המקרא אין הפועל רימה פועל 'אמירה' בהכרח. שיעורו במקרא 'עשה מעשה מרמה לאו דווקא באמצעות אמירת שקר'. למשל, מעשה המרמה של לבן בתו את לאה בתו ליעקב תחת רחל, שהובטחה לו:

(68) ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה. ויאסף לבן את כל

אנשי המקום ויעש משתה. ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו...

ויהי בבקר והנה הוא לא ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא בדחל עבדתי

7. בכך שונה שלח שבפסוק 58 משלח שבפסוקים 29-31 שתוכנו של משפט התוכן המשלים המצוי בהם מכוון אל אובייקט שלישי, שאליו נשלח ה'נשלח' לפעול.

עמך ולמה רמיתני (בר' כט, כא-כה)

או, למשל, בסיפור הברחת דוד מפני שאול על ידי מיכל:

(69) ויאמר שאול אל מיכל למה ככה רמיתני ותשלחי את איבי וימלט⁸ (שמ"א יט, יז) מכל מקום בפסוק 59 ברור שמעשה הרמייה מצד הגבעונים נעשה כאמצעות האמירה 'רחקים אנחנו מכם'.

למסקנה דומה נוכל להגיע גם בהתחקות אחר היקריותיו המקראיות של הצירוף כרת ברית. פסוק 55 לעיל מלמד לכאורה שכריתת הברית בין ה' לאברהם נעשתה כאמצעות ההבטחה באמירה "לזרעך נתתי את הארץ הזאת". ברם, עיון בהקשר המקדים (בר' טו, ז-יז) מספק לנו תיאור מפורט של מעשים, שאינם רק הבטחה במלים:

(70) ויאמר, ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ואיל משלש ותר וגוזל, ויקח לו את כל אלה ויבחר אתם בתוך...

ויש במקרא סיטואציות של כריתת ברית, שאינן קשורות כלל באמירה כמו, למשל, (71) ויאמר אליהם נחש העמוני בזאת אכרת לכם בנקוד לכם כל עין ימין (שמ"א יא, ב)

(72) ויכרת יהונתן ודוד ברית... ויתפשט יהונתן את המעיל אשר עליו ויתנהו לדוד ומדיו ועד חרבו ועד קשתו ועד חגרו (שמ"א יח, ג-ד)

בצד סיטואציות של כריתת ברית באמצעות שבועה בלבד, כמו, למשל: (73) ויעש להם יהושע שלום ויכרת להם ברית לחיותם⁹ וישבעו להם נשיאי העדה (יהו' ט, טו)

I. ה.

(74) ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורכבו ומלאו את המים בימים (בר' א, כב)

(75) ויברכם כיום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וממנשה (בר' מח, כ)

(76) חרפתם אותי לאמר הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לאנשיך היעפים לחם (שופ' ח, טו)

(77) ויאָל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב (שמ"א יד, כד)

בחרנו להציג את הפועל ברך ודומיו בתת-קבוצה נפרדת בגלל ההתלבטות שהוא מעלה – האם קיים בהגדרתו הבסיסית המרכיב 'אמירה'?

בדיקה יסודית של כל היקריותיו של ברך העלתה את המסקנות הבאות:

הפועל ברך אינו פועל 'אמירה' מיסודו אלא פועל 'גרימה' בבחינת: א' 'גרם' (ב' ברוך/מבורך), ועל כך יעידו הפסוקים הבאים:

8. לפחות אחת האינטרפרטציות האפשריות כאן היא, שסיפור הביצוע הממשיך את 'רמיתני' מתאר את פעולת הרמייה, שאינה אמירת דברי שקר בהכרח. אך, אין להתעלם, כמוכּוּן, מההקשר המקדים: 'וישלח שאול מלאכים לקחת את דוד ותאמר חלה הוא' (שם, יד) – לפי הקשר זה אפשרית האינטרפרטציה, שמעשה הרמייה הוא אמירת דברי שקר.

9. השלמת 'כרת ברית' באמצעות כיווץ משפט התיכון לשם הפועל עושה את 'כרת ברית' ראוי להימנות עם הפעלים המכונים Commissive (הבטיח...), ראה להלן II(א).

(78) את אשר תבורך מבורך (במ' כב, ו) ... לא תאֵר את העם כי ברוך הוא (שם, יב)

(79) וה' ברוך את אדני מאד ויגדל ויתן לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדים (בר' כד, לה)

ההקשר הממשיך את ברוך בפסוק 79 אינו מפרט את תוכן דברי הברכה אלא את התוצאה – מה שקרה לאדם שהפך להיות מבורך. גם המשלים 'מאד' מלמד על פרופוזיציה תיאורית (א' מבורך) הקיימת בבורך. כפועל גרימה, שאין בו יסוד של 'אמירה', התבנית הרגילה של ברוך היא: א' ברוך את ב'. רק היקרות יחידאית של ברוך עשויה בכל-זאת ללמד שהגרימה לזולת להיות מבורך נעשית באמירה:

(80) ועתה הואל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך כי אתה ה' אלהים דברת ומברכתך יברך בית עבדך לעולם (שמ"ב ז, כט)

כאשר מבקש הסופר המקראי להביע אמירת ברכה משתמש הוא בדגם ברוך את... לאמר + משפט תוכן, המביע את תוכן הברכה. לאמר ומשפט התוכן שאחריו הם בבחינת מימוש הפרופוזיציה הגורמת לפרופוזיציה התוארית המסומנת ב'ברוך': א' 'גרם' [בכך שאמר דברי ברכה] (ב' מבורך). את לאמר עשוי להמיר הפועל אמר בצורת מקור מוחלט:

(81) כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכך ה' וישמרך (במ' ו, כב)

יש אשר במקום לאמר מופיע אמר בצורתו המפורשת:

(82) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ¹⁰ (בר' א, כח)

הוא הדין בפועל האנטונימי "קילל":

(84) אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו ויען איוב ויאמר יאבד יום אולד בו

(איוב ג, א-ב)

הדוגמה הבאה עשויה ללמדנו שלאמר/ויאמר מהווים את הגרעין הבא לסמן את האמירה

בצירופים ברוך, קלל לאמר/ויאמר:

(85) והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול... יצא יצוא ומקלל... וכה אמר שמעי

בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל (שמ"ב טז, פס' ה, ז)

נסכם אפוא: בחננו מבחר דוגמאות של הופעת לאמר + משפט תוכן בדיבור ישיר בסמוך

לפעלים מפורשים שאינם ממשפחת פועלי האמירה, דהיינו, שאינם מצריכי תוכן. הגענו למסקנות הבאות:

יש אשר:

א. לאמר בא לצד הפועל המפורש 'אמר' המתקשר בקשר של איחוי אל הפועל המפורש

שלפניו. (ויבואו ... לאמר = באו ואמרו לאמר...) מעמדו ייתפס אז כמעמד לאמר בסמוך

לפעלים מפורשים ממשפחת האמירה.

יש אשר:

ב. הפועל המפורש + לאמר מהווים צירוף נשואי אדוורביאלי או מודאלי, שגרעינו הוא

המקור הנטוי לאמר והפועל המפורש לפניו אינו אלא תיאורו. (ויַתְּרָדוּ לאמר = אמרו

בְּתַרְדָּה).

יש אשר:

ג. לאמר ומשפט התוכן אחריו הם בבחינת מימוש הפרופוזיציה הגורמת של פעלים,

שבהגדרתם הבסיסית אין מרכיב 'אמירה', אבל בניחות פרגמטי שלהם ה'אמירה' היא אחת

הדרכים שכאמצעותה מתבצעת הפעולה המסומנת בהם. (המסו את לבבנו לאמר = המסו את לבבנו בכך שאמרו לנו...).

II. לאמר בסמוך לפעלים מפורשים ממשפחת האמירה

מצאנו לנכון לערוך את הדיון במעמדו של לאמר שבסמוך לפועלי אמירה תוך המיון הפנימי כדלהלן:

א. לאמר אחרי פועלי אמירה, שאינם אמר.

ב. לאמר אחרי אמר.

בתת־קבוצה א כללנו את הפעלים: בישר, גלה אוון, דיבר, הגיד, הודיע, הלין, העיד, השיב דבר, התחרש, כיחש, נדון, נועץ, סיפר, ענה, קרא, שאל, שם עלילת דברים; האיץ, הבטיח, הסית, השיא, התחנן, התפלל, נדר, נשבע, צוה.

נפתח בהדגמה, המוכיחה, שהפעלים הנכללים בקבוצה זו מצריכים תוכן, והם אכן מופיעים בביצועים תחביריים בהשלמת משפט תוכן או תחליפיו:

בהשלמת משפט תוכן סינדטי:

(86) העדתי בכם היום כי אבד תאבדון (דב' ח, יט)

(87) וגלה את אזני כי הקים את עבדו עלי (שמ"א כב, ח)

(88) אבשדה את המלך כי שפטו ה' מיד איביו (שמ"ב יח, יט)

בהשלמת משפט תוכן אסינדטי:

(89) וידבר פרעה אל יוסף בחלמי הנני עמד על שפת היאר (בר' מא, יז)

וכן: שמ' לב, ז; לג, א; וי' י, פס' יב, יט; במ' ה, ו-ז; כא, ה; מל"א יג, פס' ז, יב; מל"ב א, פס' ט, טו.

(90) ויקרא הוציאו כל איש מעלי (בר' מה, א)

וכן: שופ' ז, כ; שמ"ב כ, טז

(91) ויגד ליואב הנה המלך בכה ויתאבל על אבשלם (שמ"ב יט, ב)

(92) ושאלו עוד בה' הבא עוד הלם איש (שמ"א י, כב)

(93) ויען יהונתן את שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד בית לכם (שמ"א כ, כח)

וכן: שמ"א ט, יז; שמ"ב יט, מג

(94) והוא צוה לי ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי (שמ"א כ, כט)

וכן: יהו' א, ט; שמ"א יח, כב

(95) וישבע שאול חי ה' אם יומת (שמ"א יט, ו)

וכן: יר' ד, ב

(96) אם יבלענו ממקומו וכתש בו לא דאיתך (איוב ח, יח)

בהשלמת משפט תוכן בצורת משפט זיקה עצמאי:

(97) למען תספר באזני בנך... את אשר התעללתי במצרים (שמ' י, ב)

בהשלמת משפט תוכן בצורת משפט מכווץ לשם־פועל:

(98) ויועץ המלך ושריו... לעשות הפסח בחדש השני (דה"ב ל, ב)

בהשלמת תחליף משפט במקום משפט התוכן:

הספריות העירוניות פתח-תקוה

המקור הנטוי 'לאמר'

(99) ויספר ללבן את כל הדברים האלה (בר' כט, יג)

(100) את תלנות בני ישראל אשר המה מלינם עלי שמעתי (במ' יב, כז)

(101) ולא דבר שאול מאומה (שמ"א כ, כו)

ועם משלים מקודם:

(102) ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכושית אשר לקח (מל"ב יב, א)

(103) אשר התפללת אלי אל סנחרב מלך אשור שמעתי (מל"ב יט, כ)

הצדקה להבחנה בדיון בין פועלי האמירה השונים מאמר לבין הפועל אמר עצמו מצאנו בעובדה הבולטת, שהראשונים (להוציא הפועל דיבר ומעט פעלים אחרים¹¹) אינם רגילים בהשלמה ישירה של משפט תוכן בדיבור ישיר אלא בתיווכו של לאמר,¹² ואילו אמר רגיל בהשלמה ישירה בדיבור ישיר.

לדוגמה:

(104) ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי (שמ"א כד, א)

(105) ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור (שמ"א כח, ז)

(106) ושאלך לאמר למי אתה (בר' לב, יח)

(107) ויאמר לו דוד למי אתה (שמ"א ל, יג)

להלן נציג מבחר דוגמאות של לאמר בסמוך לפועלי האמירה השונים מאמר. סדר הדוגמאות הוא בהתאם למידת החציצה בין פועל האמירה לבין לאמר:

עם דיבר:

(108) ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם (שמ' ל, לא)

(109) וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית

לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל (במ' א, א-ב)

עם צוה:

(110) ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם (דב' ב, ד-ה)

(111) ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר לא תאספון לתת תבן

(שמ' ה, ו)

עם הגיד:

(112) ויגדו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה (שמ"א כג, א)

(113) אני עמד בין ה' וכיניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם מפני האש

ולא עליתם בהר לאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (דב' ה, ה-ו)

עם הודיע:

11. ראה לעיל הדגמות פועלי אמירה בהשלמת משפט תוכן אסינדיטי.

12. יש אשר במקום ה"מתווך" לאמר מופיע הפועל אמר בצורתו המפורשת, כמו, למשל:

ויצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנתיו ויאמר קומו צאו מן המקום הזה (בר' יט, יד).

וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתן נתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (במ' כא, ב).

וכך עם הגיד: שופ' יג, י. עם סיפור: בר' לז, ט; מ, ט. עם התפלל: דב' ט, כו. עם העתיר: שופ'

יג, ח. עם ציוה: בר' כח, א; מט, כט; דב' לא, כג.

(114) והודעתם את בניכם לאמר כיבשה עבר ישראל את הירדן הזה (יהו' ד, כב)

עם גלה אוזן:

(115) גליתה את און עבדך לאמר בית אכנה לך (שמ"ב ז, כז)

(116) וה' גלה את און שמואל יום אחד לפני בוא שאול לאמר כעת מחר אשלח אליך

איש מארץ בנימן (שמ"א ט, טו-טז)

עם בישר:

(117) ארור האיש אשר בשור את אבי לאמו ילד לך בן זכר (יר' כ, טו)

עם סיפר:

(118) ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' (שופ' ו, יג)

עם נדון:

(119) ויהי כל העם נדון בכל שבטי ישראל לאמר המשך הצילנו מכל אויבנו... ועתה

למה אתם מחרשים להשיב את המלך (שמ"ב יט, י-יא)

עם התחרש:

(120) ויתחרשו כל הלילה לאמר עד אור הבקר והרגנהו (שופ' טז, ב)

עם נועץ:

(121) ויועץ אל עבדיו לאמר אל מקום לפני אלמני תחנתי (מל"ב ו, ח)

(122) ויועץ המלך רחבעם את (הזקנים אשר היו עמדים את פני שלמה אביו בהיתו חי

לאמר איך אתם נועצים להשיב את העם הזה דבר (מל"א יב, ו)

עם שאל:

(123) וישאל את אנשי מקמה לאמר איה הקדשה (בר' לח, כא)

(124) וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמר מדוע פניכם רעים

(בר' מ, ז)

עם ענה:

(125) ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה (בר' מא, טז)

(126) ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו לאמר לא אדני

שמעני השדה נתתי לך (בר' כג, י-יא)

עם השיב דבר:

(127) וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה דבר יואב (מל"א ב, ל)

עם הלין:

(128) וילנו העם על משה לאמר מה נשתה (שמ' טו, כד)

(129) וילנו כל עדת בני ישראל ממתרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם ה'

(במ' יז, ו)

עם העיד:

(130) העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם (בר' מג, ג)

עם התפלל:

(131) ויתפלל אל ה' לאמר אנא ה' זכר נא את אשר התהלכתי לפניך (מל"ב כ, ב-ג)

עם התחנן:

(132) ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר אדני ה' אתה החלות להראות את עבדך (דב' ג,

כג)

עם נדר:

- (133) כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישיב ישיבני ה' ירושלם ועבדתי את ה' (שמ"ב טו, ח)

עם השביע:

- (134) וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמתי מזה (בר' נ, כה)

עם נשבע:

- (135) נשבעו בני ישראל לאמר ארור נתן אשה לבנימן (שופ' כא, יח)
(136) וישבע משה ביום ההוא לאמר אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה (יהו' יד, ט)

עם קרא:

- (137) קרא נא באזני העם לאמר מי ירא וחרד ישב ויצפר מהר הגלעד (שופ' ז, ג)
(138) ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו (מל"א יח, כו)

עם הסית:

- (139) כי יסית אתכם לאמר ה' יצילנו (מל"ב יח, לב)
(140) כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים (דב' יג, ז)

עם השיא:

- (141) אל ישיאך אלהיך אשר אתה בטח בו לאמר לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור (מל"ב יט, י)

עם הבטיח:

- (142) אל יבטח אתכם חזקיהו אל ה' לאמר הצל יצילנו ה' (מל"ב יח, ל)

עם כיחש:

- (143) ותכחש שרה לאמר לא צחקתי (בר' יח, טו)

עם שם עלילת דברים:

- (144) והוא שם עלילת דברים לאמר לא מצאתי לכתך בתולים (דב' כב, יז)

עם כתב:

- (145) ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה אל מול פני המלחמה (שמ"ב יא, טו)
(146) ויכתב אליהם ספר שנית לאמר אם לי אתם ולקלי אתם שמעים (מל"ב י, ו)
לאחר התלבטות נראה לנו, שראוי לכלול במסגרת רשימה זו גם את לאמר שבסמוך לפעלים התפאר, התנשא,¹³ בתפסנו אותם כפועלי אמירה מצריכי תוכן:
(147) פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי (שופ' ז, ב)
(148) ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך (מל"א א, ה)
כמעט ההיקרויות של התפאר בלשון המקרא הוא מושלם במשלים מקודם המרמז על הצרכה של משפט תוכן:

- (150) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישע' מט, ג)

- (151) כי גאל ה' יעקב ובישראל יתפאר (ישע' מד, כג)

13. ושמה אין התנשא אלא פועל חשיבה המצריך תוכן? ראה להלן.

מהו אפוא שימוש של לאמר, שבין פועל אמירה שאינו אמר, לבין משפט התוכן בדיבור ישיר המשלימו?

הרעיון, שמא המרחק שבין פועל האמירה לבין משפט התוכן המשלים, הוא הגורם לצורך בתיווכו של לאמר ביניהם, נפסל על הסף לאור היקרויות שבהן המשפט בדיבור ישיר סמוך ביותר לפועל האמירה (ראה דוגמאו 108, 110, 144), היקרויות שבהם בין פועל האמירה לבין המשפט בדיבור ישיר חוצץ רק חלק משפט אחד (ראה דוגמאות 112, 114, 115, 117, 120, 121, 131, 135, 139, 145) לעומת היקרויות לא מעטות, שבהן יש חציצה של חלקי משפט אחדים ביניהם (ראה דוגמאות 109, 111, 113, 116, 122, 124, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 134, 138, 140, 141, 142, 146).

נדגים בשתי היקרויות, שהשוואה ביניהן מדברת בעד עצמה:

(108) ואל בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי (שמ' ל, לא)

(109) וידבר ה' במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ

מצרים לאמר שאו את ראש כל עדת בני ישראל (במ' א, א-ב)

אנו מבקשים להציע רעיון לשימוש של לאמר אצל פועלי האמירה הנדונים תוך התבוננות בהם מנקודת המבט של 'תיאוריית פעולות הדיבור' (Speech Acts Theory) שצמחה במסגרת העיון הפרגמטי בלשון, ושהוצגה לראשונה על-ידי אוסטיין¹⁴ ופותחה והורחבה על-ידי סירל.¹⁵ הפעולות מסוג ציווי, הסתה, שאלה, הבטחה, שבועה, הכרזה והדומות להן (המסומנות כולן בפועלי האמירה הנדונים) הן מסוג הפעולות, שמבצעהן מבצעים אותן באמצעות דיבור. בהתאם לקטגוריות של פעולות הדיבור, שמציע סירל, ניתן להציג את רשימת הפעלים שבתת-קבוצה II. א כדלהלן:

פועלי אמירה, המכונים Directive – מסמנים נסיון לגרום לזולת לעשות מעשה, כך הם: ציוה, דיבר (בחלק מהיקרויותיו), הסית, השיא, האיץ, התחנן, התפלל.

פועלי אמירה, המכונים Commissive – פעלים המסמנים התחייבות מצד הדובר עצמו לעשייה: נשבע, נדר, הבטית.

פועלי אמירה, המכונים Assertive – פעלים המוסרים לזולת תוכן כלשהו: סיפר, הודיע, גלה אוזן, בישר, ענה, השיב דברים.

כיצד מתקשר לאמר לטיפוסי הפעלים הללו?

נפתח בטיפוס הפעלים הדירקטיביים – אלו המסמנים נסיון לגרום על ידי אמירה שהזולת יפעל:

הביצוע התחבירי המקובל שלהם הוא: צ"ש₁ + פועל + צ"ש₂ + מקור נטוי, כמו בדוגמאות:

(152) ויצו יוסף את עבדיו את הלפאים לחנט את אביו (בר' נ, ב)

(153) וידבר שאול אל יונתן... להמית את דוד (שמ"א יט, א)

(154) ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי (אס' ח, ג)

14. J.L. Austin, *How to do Things with Words*, Oxford 1962.

15. J.R. Searle, *Speech Acts*, London & New York 1969; id., *Expression and Meaning*, *Studies in the Theory of Speech Acts*, Cambridge 1979.

(155) ויסת את דויד למנות את ישראל (דה"א כא, א)

השלמת הפעלים הללו במקור נטוי מתייחסת רק לעצם פעולתו של הזולת (המסומן בצ"ש₂) ולא לדרך, שבאמצעותה מנסה האג'נט (המסומן בצ"ש₁) לגרום לפעולת הזולת. לעומת זה, בהצטרף לאמר + משפט תוכן בדיבור ישיר לפעלים הללו הוא מספק תיאור מפורש של הדרך (= אמירה של תוכן בנוסח מאופיין) שבאמצעותה מתבצעת הפעולה הדירקטיבית,¹⁶ או במלים אחרות, לאמר + משפט התוכן בדיבור ישיר מספק תיאור מפורש של הפרופוזיציה הגורמת⁶ שבתיאור הסמנטי של הפועל הדירקטיבי, מעין:

א' 'ניסה לגרום' [בכך שאמר כך וכך] (ב' יפעל)

הפרופוזיציה הגורמת

נדגים דברינו באמצעות פסוקים מקראיים:

בפסוק 155: 'ויסת את דויד למנות את ישראל' אין מימוש של הדרך, שבה הוסת דויד למנות את ישראל. לעומת זאת בפסוק המקביל שבספר שמואל:

(156) ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל (שמ"ב כד, א)

ברור לנו, שההסתה נעשתה באמצעות האמירה: 'לך מנה את ישראל'.

באותו אופן נוכל ללמוד על שימוש של לאמר בצמדי הפסוקים הבאים:

(157) ותאכל מן העץ אשר ציויתך לאמר לא תאכל ממנו (בר' ג, יז)

(158) המן העץ אשר ציויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (בר' ג, יא)

(159) יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא תשתו יין (יר' לה, ו)

(160) הוקם את דברי יהונדב בן רכב אשר צוה את בניו לבלתי שתות יין (שם, יד)

ביצוע מלא (אך מסורבל) המתייחס הן לתוכן הציווי והן לדרך העברת הציווי

לזולת היה צריך להיות מעין:

צויתך לבלתי אכל ממנו לאמר לא תאכל ממנו

צוה את בניו לבלתי שתות יין לאמר לא תשתו יין

בדרך זו ינותח, לתפיסתנו, לאמר שבדוגמאות 110, 111 [ציוה]: 131

[התפלל]: 132 [התחנן]: 139, 140 [הסית]: 141 [השיא].

כזה יהיה הסברנו למעמדו של לאמר אצל פועלי האמירה הנוגעים להתחייבותו

של הדובר לפעול (הפעלים המכונים Commissive): נדר, ושבע, הבטיח

שבדוגמאות 133, 135, 136, 142.

גם לאמר שבסמוך לפועל הדירקטיבי האיץ ינותח, לשיטתנו, כמסמן הדרך,

שבאמצעותה נעשתה פעולת ההאצה:

(161) ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קום קח את אשתך (בר' יט, טו)

קיימת היקרות יחידאית במקרא המלמדת על האיץ בהשלמת משפט תוכן במקור נטוי:

(162) אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי (ישע' כב, ד)

הסבר דומה למעמדו של לאמר הולם, לדעתנו, גם את לאמר שבסמוך לפועל אץ

שבפסוק:

(163) והנגשים אצם לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו כאשר בהיות התבן (שמ' ה,

יג) (= הנגשים מאיצים בהם לכלות מעשיהם באמרם: 'כלו מעשיכם...')

16. ראה לעיל רעיון דומה בניתוח פועלי תת-קבוצה I. ד, שאינם פועלי אמירה מיסודם.

II. ב.

נעבור עתה לדיון במעמדו של לאמר בסמוך לפועל אמר. בניגוד לאמור על מעמדו התחבירי של לאמר בסמוך לפועלי ה'אמירה' השונים מאמר, הרי אצל אמר שכיחות הדגם שאמר מושלם בו במשפט תוכן בדיבור ישיר ללא תיווך לאמר זהה לשכיחות הדגם בתיווך לאמר ואפילו גבוהה ממנה. כלומר, אצל הפועל אמר קיימים זה בצד זה שני הדגמים:

(164) אלהי אביכם אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב (בר' לא, כט)

(165) ויאמר לו השמר לך פן תדבר עם יעקב (בר' לא, כד)

(166) ויאמרו אל העם לאמר כה אמר פרעה (שמ' ה, יא)

(167) כה תאמרון לאדני עשו כה אמר עבדך יעקב (בר' לב, ה)

(168) ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' (שמ' לה, ד)

(169) ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' (וי' ח, ה)

וכפי שראינו אצל פועלי האמירה השונים מאמר, לאמר עשוי להופיע ממש בסמוך לאמר וגם כשקיימת חציצה בחלקי משפט שונים בין אמר ללאמר:

(170) אז ישיר משה את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה (שמ' טו, א)

(171) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר יאסף אהרן אל עמיו (במ' כ, כג-כד)

מנקודת המבט של תורת פעולות הדיבור שייך אמר לפועלי הטיעון (Assertive), בלשונו של סירל), המוסרים לזולת תוכן כלשהו באמצעות דיבור. לפי זה ייתפס לאמר בסמוך לאמר בדרך שהצענו לתופסו בסמוך לפועלי האמירה האחרים, כמספק תיאור מפורש של הפורפוזיציה הגורמת, מעין:

אמר (= מסר) למישהו תוכן [בכך שאמר לו את המשפט הבא...]

לאמר + דיבור ישיר

אצל אמר שכיח יותר משפט התוכן בדיבור ישיר ללא תיווך לאמר, כנראה בגלל זהות השורש בין אמר ללאמר, מה שגרם במקרים רבים לנשילת לאמר.

לעיון מיוחד ראוי לאמר בסמוך לפועל האמירה הדקלרטיבי (המסמן גרימת שינוי בעולם באמצעות מלות האמירה) - קרא שם:

(172) ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו (בר' ה, כט)

(173) ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף ה' לי בן אחר (בר' ל, כד)

(174) ויקרא לו ביום ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל (שופ' ו, לב)

(175) ותקרא לנער אי כבוד לאמר גלה כבוד מישראל (שמ"א ד, כא)

אופיו של המשפט בדיבור ישיר שאחרי לאמר מונע את האינטרפרטציה קרא שם... לאמר = 'גרם' (שמו יהיה... [בכך שאמר...]), שהרי לאינטרפרטציה כזו צריך להיות המשפט בדיבור ישיר מעין: יהי שמו...).

על מעמדו של לאמר בהיקרויות 172-175 ניתן אולי ללמוד אגב השוואתן לפסוקים מקראיים אחרים העוסקים גם הם בהקשר של קריאת שם:

(176) ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי (בר' כט, לב)

(177) ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים
על כן קרא שמו לוי (בר' כט, לד)

(178) ויאמרו אבל כבוד למצרים על כן קרא שמה אבל מצרים (בר' נ, יא)
ההשוואה נותנת כי הדיבור הישיר שאחרי לאמר בתקריות 172-175 מסמן את הסיבה
למעשה המסומן בפועל המפורש קרא שם המקדים את לאמר.¹⁷
איטרפרטציה אחרת אפשרית היא שלאמר + הדיבור הישיר מסמנים את האירוע
שקריאת השם באה לסמל (על לאמר במשמעות 'כדי לציין... ראה להלן)
במסגרת הדיון בלאמר שבסמוך לפועלי אמירה מן הראוי לדון גם בלאמר שבסמוך
לפועל שמע, שאינו אלא בן זוגו ההפכי של אמר, היקריות של שמע לאמר הן מעין
גלגול הפכי של המבנה בעל פועל אמירה + לאמר לצורך הטופיקליזציה של 'מקבל
האמירה':

(179) כי תשמע באחת עריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבת שם לאמר יצאו אנשים בני
בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם (דב' יג, יג)

(180) וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד ויחצי שבט המנשה את
המזבח אל מול ארץ כנען (יהו' כב, יא)

(181) וכל ישראל שמעו לאמר הכה שאול את נציב פלשתים וגם נבאש ישראל
בפלשתים (שמ"א יג, ד)

(182) וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו (בר' לא, א)

(183) והקל נשמע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף (בר' מה, טז)

נשים לב שנושאו הפוטנציאלי של לאמר שבסמוך לשמע שונה מנושאו של שמע, בעוד
שאצל פועלי האמירה שבסמוך ללאמר – נושאים היה זהה לנושאו הפוטנציאלי של לאמר.
שמע מופיע במקרא כפועל המצריך אחריו משפט תוכן, לאו דווקא בדיבור ישיר בתיווך
לאמר:

17. וכך הוא בהיקריות הבאות של לאמר, שאינן קשורות למעשה של קריאת שם דווקא אלא
למעשים אחרים:

– ויצאו מן המחנה להחכה בשדה לאמר כי יצאו מן העיר ונתפשם חיים ואל העיר נבא (מל"ב
ז, יב)

– וישבו בה ויבנו לך מקדש לשמן לאמר אם תבוא עלינו רעה חרב שפוט ודבר ורעב נעמדה
לפני הבית הזה... (דה"ב כ, ח)

– ויקבצו עם רב ויסתמו אל כל המעינות ואת הנחל בתוך הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור
ומצאו מים רבים (דה"ב לב, ד)

בפסוקים הללו מסמנים לאמר + הדיבור הישיר את הסיבה למעשה המסומן בפועל המפורש
המקדימו.

בדיקתנו העלתה היקרות אחת של לאמר ביחסי משמעות הפוכים, היינו, לאמר + הדיבור
הישיר מסמנים את התוצאה של המעשה המסומן בפועל המפורש המקדים:

– הדבר אשר דברת על עבדך ועל ביתך הקם עד עולם ועשה אשר דברת ויגדל שמך עד
עולם לאמר ה' צבאות אלהים על ישראל (שמ"ב ז, כה-כו) (= הקמת הדבר אשר דיבר תגרום
יגדל שמך והתוצאה – יאמרו ה' צבאות אלהים...).

- (184) ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו (בר' לד, ה)
- (185) אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם (מל"ב יט, יא)
ועם משפט תוכן א־סינדטי (גם כשמשפט התוכן בדיבור ישיר):
- (186) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ (יש' מ, כח)
- (187) שמעי הארץ הנה אנכי מביא רעה על העם הזה (יר' ו, יט)
- בהיקרויות 179–183, שבהן "מתווך" לאמר בין שמע לבין משפט התוכן בדיבור ישיר, באה לידי ביטוי מפורש אמירת התוכן הקיימת בהנחה המוקדמת של שמע, כפי שזה בא לידי ביטוי בצורה מפורשת בפרפראזות אחרות של שמע:
- (188) ואשמע את קול ה' אמר את מי אשלח (יש' ו, ח)
- (189) כי שמעתי אמרים נלכה דתינה (בר' לז, יז)
- (190) שמע יעקב עבדי ישראל בחרתי בו כה אמר ה'... (יש' מג, א)
- (191) שמע נא הדבר אשר אנכי דבר באזניך (יר' כח, ז)
ומעניין הפסוק:
- (192) שמעתי את אשר אמרו הנבאים הנבאים בשמי שקר לאמר חלמתי חלמתי (יר' כג, כה)
- שמא היקרויות 179–183 אינן אלא ביצוע מקוצר של הביצוע הבא לידי ביטוי בפסוק 192.
- כאן המקום להציג את לאמר שבסמוך לפועל נוסף המצריך תוכן ואינו ממשפחת פועלי האמירה – לאמר בסמוך לפועל חשיבה: נשען, מתנשא (?)
- (193) ועל ה' ישענו לאמר הלוא ה' בקרבנו (מיכה ג, יא)
הפועל נשען מופיע במקרא במבנה: א' נשען על ב' במשמעות: א' 'חושב' (כ' יעזור לי).
דהיינו, ההשלמה המוצרכת של נשען אינה אלא משלים מקודם ממשפט התוכן המוצרך על ידיו כמו:
- (194) לא יוסיף עוד שאר ישראל... להשען על מכהו ונשען על קדוש ישראל באמת (יש' י, כ)
- ובסימן שאלה נכלול כאן גם את מתנשא¹⁸:
- (195) ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך (מל"א א, ה)
- נסיים את עיוננו בהצגת היקרויות בודדות של לאמר, המלמדות על שימושים נוספים שלו, שלא הועלו במסגרת המיונים שלעיל:
לאמר = כדי לציין, כדי לסמן¹⁹

18. אך ראה לעיל הצעה לתפוס את מתנשא כפועל אמירה – היקרות 148 ברשימת הדוגמאות של לאמר בסמוך לפועלי אמירה שאינם אמר.

19. ראה דוגמאות 172–175 לעיל הניתנות גם הן לאינטרפרטציה כזו.

- (196) ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני **לאמר זה יצא ראשונה**²⁰
(בר' לח, כח)
- (197) ונתן ביום ההוא מופת **לאמר זה המופת אשר דבר ה' הנה המזבח נקרע ונשפך**
הדשן אשר עליו (מל"א יג, ג)
לאמר = כלומר, במלים אחרות²¹
- (198) **ויאמר לדוד לאמר לא תבא הנה כי אם הסירך הַעֲוָרִים והפסחים לאמר לא יבוא**
דוד הנה (שמ"ב ה, ו)
(לאמר לא יבוא דוד הנה = כלומר לא יוכל דוד לבוא הנה).²²
- (199) **ואם אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת לכלתי שמע בקול ה' אלהיכם לאמר לא**
כי ארץ מצרים נבוא אשר לא נראה מלחמה וקול שופר לא נשמע וללחם לא
נרעב ושם נשב (יר' מב, יג-יד)²³
- (200) **כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני (תה' קיט, פב)**
לאמר = הריני מצטט בזה (דברים, שנאמרו כבר במקום אחר)²⁴:
- (201) גם מאת זה תצאי וידך על ראשך כי מאס ה' במבטחך ולא תצליחי להם **לאמר הן**
ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד (יר' ב, לו
- ג, א)
- הדברים המובאים אחרי **לאמר** שבדוגמה זו אינם אלא פרפראזה לכתוב בדב' כד, א-ב.²⁵

20. אפשרות ניתוח אחרת - **לאמר** בא במעמד ואמרה, כפי שהצענו בדוגמאות 1-9 לעיל.
21. אבן שושן מציע בקונקורדנציה שלו פירוש כזה גם ל**לאמר** שבסמוך לקרא שם, ראה דוגמאות 172-175 לעיל (ראה א' אבן שושן, קונקורדנציה חדשה לתנ"ך, ירושלים 1977 ואילך, בערכו).
22. ואמנם, פירוש כזה מציע בעל מצודת דוד: 'ר"ל דברי ההפלגה ההוא היה **לאמר** לא יוכל דוד לבוא הנה מרוב חזקה'.
23. אפשרות אחרת לראות ב**לאמר** מעין חזרה של הפועל המפורש המקדימו: **אמרים**, לצורך המשך הצגת הדברים הנאמרים, מעין: ועוד אמרים אתם 'לא כי ארץ מצרים נבוא...'
24. תודתי לפרופ' מ"ע פרידמן על שהפנה תשומת לבי לפסוק המובא כאן, והציע פרשנות זו.
25. רד"ק מפרש כאן את **לאמר** כ'אומר לך', המתקשר באיחוי לפועל המפורש מאס שלפניו.